Szkolny system wspierania uczniów prezentujących zachowania trudne

Zawartość dokumentu:

Podstawa prawna 1

Zachowania trudne u uczniów 2

Sposoby zapobiegania pojawianiu się zachowań trudnych (profilaktyka) 2

Sposoby reagowania w sytuacji pojawienia się zachowania trudnego 4

Zasady tworzenia oraz wdrażania indywidualnych planów wspierania zachowań 5

Zasady postępowania w przypadku wystąpienia u ucznia zachowania trudnego stwarzającego zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia jego lub innych osób 6

1. Podstawa prawna

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 09.08.2017 w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach
   § 2 ust 2 pkt 4:
   ***Potrzeba objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną w przedszkolu, szkole i placówce wynika w szczególności**:*
   […]
   *4) **z zaburzeń zachowania lub emocji;***
   § 24 pkt 1-6
   Do zadań pedagoga i psychologa w przedszkolu, szkole i placówce należy w szczególności:
   […]
   *5) minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, **zapobieganie zaburzeniom zachowania** oraz inicjowanie różnych form pomocy w środowisku przedszkolnym, szkolnym i pozaszkolnym uczniów;*
   *6) **inicjowanie i prowadzenie działań** mediacyjnych i **interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych;***

2. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dn. 26.10.1982
   Art. 4 § 1.
   Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego**, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, **ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.

3. Opisana procedura jest zgodna z rekomendacjami zawartymi w dokumencie „BEZPIECZNA SZKOŁA Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów" opracowanym w ramach prac Departamentu Wychowania i Kształcenia Integracyjnego Ministerstwa Edukacji Narodowej jako zbiór rekomendacji i wytycznych dla dyrektorów szkół i organów prowadzących szkoły, do realizacji począwszy od września 2017 r.
   str 45
   2.1 Procedura postępowania na wypadek wystąpienia agresywnych zachowań w szkole lub tzw. fali
   1. *Agresja fizyczna*
      *Należy niezwłocznie podjąć działania mające na celu powstrzymanie i wyeliminowanie tego zjawiska. **Obowiązkiem każdego pracownika szkoły, który zaobserwował atak agresji fizycznej lub został o nim poinformowany jest przerwanie tego zachowania.** Pracownik szkoły powinien w sposób stanowczy i zdecydowany przekazać uczestnikom agresji, że nie wyraża zgody na takie zachowanie. Należy mówić dobitnie, głośno, stanowczo, używać krótkich komunikatów. **W razie potrzeby należy zadbać o uniemożliwienie dalszego kontaktu między uczniami.***

2. Zachowania trudne u uczniów

Celem dokumentu **jest ustalenie i ujednolicenie sposobów wspierania** uczniów prezentujących zachowania trudne na terenie szkoły.

Zachowania trudne prezentowane przez uczniów w szkole mogą przyjmować różną formę, charakter i nasilenie. Przykładowymi formami zachowań trudnych są agresja werbalna, agresja fizyczna, autoagresja, odmawianie współpracy, dokuczanie innym, zakłócanie przebiegu lekcji, niszczenie mienia.

Zachowania trudne są rozumiane jako zachowania, których nasilenie, częstotliwość lub czas trwania

a. powodują niebezpieczeństwo fizyczne dla osoby angażującej się w dane zachowanie lub dla osób postronnych lub
b. ograniczają możliwość uczenia się i codziennego funkcjonowania w szkole i
c. nie są jednorazowymi czy sporadycznymi incydentami, ale stałymi wzorcami zachowania.

Trudne zachowania u uczniów mogą wynikać z czynników związanych z uczniem (np. trudności rozwojowe, problemy zdrowotne, trudności emocjonalne, deficyty w umiejętnościach) oraz z czynników środowiskowych (np. niedostosowane do indywidualnych potrzeb ucznia środowisko fizyczne, edukacyjne, społeczne). Refleksja nad możliwymi przyczynami angażowania się w te zachowania przez danego ucznia powinna towarzyszyć wszystkim oddziaływaniom wychowawczo-terapeutycznym na każdym etapie ich realizacji, to jest np. gdy rozważana jest konieczność wdrożenia indywidualnego planu wspierania zachowań (IPWZ), gdy są dobierane i formułowane metody oddziaływań, gdy te metody są realizowane w codziennej pracy z uczniem, gdy pojawiają się trudne zachowania, gdy dotychczasowe oddziaływania nie przynoszą zamierzonego efektu i należy poszukać nowych rozwiązań.

3. Sposoby zapobiegania pojawianiu się zachowań trudnych (profilaktyka)

Profilaktyka zachowań trudnych jest elementem bieżących oddziaływań edukacyjno-wychowawczych prowadzonych przez wszystkich nauczycieli wobec wszystkich uczniów szkoły, zaś w sposób szczególny wobec tych uczniów, dla których stworzono indywidualny plan wspierania zachowań (IPWZ).

Strategie proaktywne, czyli sposoby zapobiegania pojawianiu się zachowań trudnych są **najważniejszymi i głównymi metodami pracy** z uczniami prezentującymi zachowania trudne.

Strategie proaktywne są ustalane w oparciu o rozpoznane przyczyny występowania zachowań problemowych. Rozpoznawanie przyczyn obejmuje proces zbierania, a następnie analizowania informacji dotyczących m.in.:

- charakterystyki funkcjonowania ucznia,
- okoliczności występowania zachowania trudnego (np. pory dnia, miejsca, osoby, aktywności)
- czynników medyczno-zdrowotnych, posiadanych diagnoz,
- czynników środowiskowych,
- umiejętności i trudności ucznia w różnych sferach (umiejętności poznawcze i komunikacyjne, motoryczne, percepcyjne, samoobsługowe, społeczne, rekreacyjne),

- czynników motywacyjnych,
- sytuacji życiowej i rodzinnej
- zdarzeń poprzedzających zachowanie oraz następujących po zachowaniu

Sposoby zapobiegania pojawianiu się zachowań trudnych u uczniów **są ewaluowane i modyfikowane w oparciu o tzw. praktykę refleksyjną.** Praktyka refleksyjna **polega na** analizie sytuacji, w których doszło do wystąpienia zachowania trudnego i konieczne było użycie strategii reaktywnych. **Celem praktyki refleksyjnej** jest zminimalizowanie konieczności użycia strategii reaktywnych w przyszłości. **Obejmuje ona:**

- pogłębioną analizę przebiegu sytuacji, w której wystąpiło zachowanie trudne,
- ewaluację dotychczas stosowanych strategii proaktywnych i strategii deeskalacyjnych wraz z
- analizą prawidłowości ich realizacji w danej sytuacji.

Strategie proaktywne polegają na:

a. **dostosowywaniu środowiska fizycznego, edukacyjnego i społecznego**

Zmiany środowiskowe mogą polegać na:

- redukowaniu lub usuwaniu elementów środowiska, które zwiększają prawdopodobieństwo pojawiania się problemowych zachowań (np. zmniejszanie poziomu hałasu, wycofywanie pewnych wymagań, eliminowanie bodźców rozpraszających),
- dodawaniu elementów, które zmniejszają prawdopodobieństwo pojawiania się zachowań trudnych i zwiększają prawdopodobieństwo pojawiania się zachowań pozytywnych (np. wprowadzenie indywidualnego systemu zasad, umożliwianie ruchu podczas lekcji, zapewnianie miejsca do wyciszenia, dawanie możliwości dokonywania wyborów, zapewnianie przewidywalności);

b. **wyposażaniu uczniów w alternatywne i akceptowane społecznie umiejętności radzenia sobie** w sytuacjach, w których do tej pory uczeń prezentował zachowania trudne

Nauczanie umiejętności może obejmować np.:

- naukę komunikowania potrzeb, proszenia o pomoc, zgłaszania trudności,
- naukę rozpoznawania swoich emocji i akceptowanych form ich wyrażania,
- naukę tolerowania nieprzyjemnych zdarzeń (np. przegranej, odroczenia gratyfikacji, krytyki, wykonywania nielubianych zadań),
- naukę nawiązywania interakcji społecznych;

c. **motywowaniu uczniów** do odpowiedniego zachowania

Motywowanie do odpowiedniego zachowania może obejmować np.:

- chwalenie i nagradzanie właściwych zachowań,
- wprowadzanie klasowych lub indywidualnych systemów motywacyjnych,
- zawieranie indywidualnych lub grupowych kontraktów.

4. Sposoby reagowania w sytuacji pojawienia się zachowania trudnego

Strategie reaktywne stosowane są w sytuacji pojawienia się zachowania problemowego. Mogą należeć do jednej z trzech kategorii:

a. **służące deeskalacji zachowania trudnego**

Sposoby deeskalacji zachowań trudnych to sposoby reagowania zmierzające do uspokojenia ucznia, tj. wsparcie go w odzyskaniu panowania nad swoim

zachowaniem, co jest tożsame z zapobieganiem dalszej eskalacji zachowań trudnych.

Przykładowe sposoby deeskalacji:

- porozmawiaj z uczniem (spokojnym tonem głosu, nawiązując kontakt wzrokowy),
- podpowiedz jak uczeń może się wyciszyć lub uspokoić (np. “weź głęboki oddech”, “policz do 10”),
- uznaj i nazwij odczuwane przez ucznia emocje (“widzę, że się złościsz”)
- udziel instrukcji co w danym momencie uczeń powinien zrobić (np. “odstaw krzesło proszę”, “usiądź proszę”)
- pomóż rozwiązać problem;
- odwróć uwagę ucznia od sytuacji wywołującej zachowania trudne,
- przekieruj ucznia na inną aktywność,
- jeśli możliwe, wycofaj z otoczenia czynnik powodujący agresję (np. hałas, wymaganie)
- zaproponuj uczniowi przejście w inne miejsce lub do innego pomieszczenia,
- nawiąż delikatny kontakt fizyczny (np. połóż rękę na dłoni, ramieniu lub barku),
- jeśli to możliwe, odseparuj inne osoby od ucznia prezentującego zachowania trudne, np. poproś o oddalenie się lub przejście do innego pomieszczenia.
- WAŻNE: Unikaj działań, które w przeszłości prowadziły (lub mogą doprowadzić) do eskalacji zachowania trudnego!

b. **reaktywne strategie uczące**

Reaktywne strategie uczące to działania stosowane w momencie, gdy uczeń odzyska już panowanie nad swoim zachowaniem. Mają one na celu doświadczenie przez ucznia takich konsekwencji swoich zachowań, które mogą mu pomóc poprawić swoje zachowanie w przyszłości.

Przykładowe reaktywne strategie uczące:

- reprymenda słowna,
- negatywna uwaga w dzienniku,
- konieczność naprawienia sytuacji (restytucja), np. przeproszenie innych, posprzątanie spowodowanego bałaganu,
- odebranie przywileju,
- inne konsekwencje przewidziane w statucie szkolnym lub wewnątrzszkolnym systemie oceniania.

c. **interwencje fizyczne**

Interwencja fizyczna może być zastosowana, gdy jej użycie jest niezbędne do opanowania sytuacji, w której trudne zachowania stwarzają zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia ucznia lub innych osób.

Interwencja fizyczna w rozumieniu niniejszego dokumentu polega na:

- przytrzymaniu ucznia (tj. uniemożliwieniu lub zredukowaniu jego swobodnego poruszania się) lub
- na przytrzymaniu ucznia wraz z wyprowadzeniem (np. do innego miejsca lub pomieszczenia)

w celu zapewnienia bezpieczeństwa.

5. Zasady tworzenia oraz wdrażania indywidualnych planów wspierania zachowań

Indywidualny plan wspierania zachowań (IPWZ) jest dokumentem mającym na celu ujedolicenie oddziaływań wychowawczo-terapeutycznycyh stosowanych wobec uczniów, którzy w swoim repertuarze zachowań posiadają stały wzorzec występowania zachowań trudnych.

Decyzję o potrzebie stworzenia indywidualnego planu wspierania zachowań dla danego ucznia **podejmuje zespół** ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zespół ds. kształcenia specjalnego lub inny zespół powołany ds. wspierania uczniów prezentujących zachowania trudne.

Indywidualny plan wspierania zachowań tworzy i **wdraża się dla wszystkich** uczniów, u których **repertuar zachowań trudnych obejmuje zachowania agresywne i autoagresywne stwarzające zagrożenie** dla bezpieczeństwa i zdrowia własnego oraz innych.

Rodzic (opiekun prawny) **zapoznaje się** z indywidualnym planem wspierania zachowań **i wyraża zgodę** na jego realizację.

Rodzic (opiekun prawny) **wyraża osobną zgodę na zastosowanie interwencji fizycznej** jeżeli IPWZ uwzględnia konieczność użycia takiej procedury ze względu na występowanie u ucznia zachowania zagrażającego bezpieczeństwu lub zdrowiu jego lub innych.

Indywidualny plan wspierania zachowań jest **ewaluowany nie rzadziej niż raz w roku szkolnym**. Indywidualny plan wspierania zachowań jest **ewaluowany i modyfikowany za każdym razem gdy zachodzi taka potrzeba.**

Decyzję o zaprzestaniu konieczności dalszego wspierania zachowań ucznia **poprzez oddziaływania opisane w indywidualnym planie** wspierania zachowań **podejmuje zespół** ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub inny zespół powołany ds. wspierania uczniów prezentujących zachowania trudne.

5.1. Zawartość indywidualnego planu wspierania zachowań (IPWZ)

Indywidualny plan wspierania zachowań zawiera:

- podstawowe informacje na temat ucznia (metryczka),
- krótką charakterystykę ucznia,
- podstawowe informacje medyczno-zdrowotne,
- opis zachowań trudnych prezentowanych przez ucznia,
- analizę możliwych przyczyn zachowań trudnych,
- uzasadnienie wdrożenia planu wspierania zachowań dla ucznia,
- opis strategii proaktywnych służących zapobieganiu pojawianiu się zachowań trudnych ujętych w kategorie dotyczące: dostosowywania środowiska, nauczania umiejętności i motywowania do właściwego zachowania,
- opis strategii reaktywnych stosowanych w sytuacji pojawienia się zachowania problemowego ujętych w kategorie: strategie służące deeskalacji, strategie uczące oraz, u uczniów prezentujących zachowania trudne zagrażające bezpieczeństwu lub zdrowiu jego i innych osób, dopuszczalne formy interwencji fizycznych,
- informację o formach i sposobach rejestracji występowania zachowań trudnych.

6. Zasady postępowania w przypadku wystąpienia u ucznia zachowania trudnego stwarzającego zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia jego lub innych osób

Zachowania trudne, które ze względu na swoją formę, charakter, nasilenie oraz możliwe skutki stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia uczniów je prezentujących lub innych osób warunkują konieczność ustalenia specjalnych zasad postępowania w sytuacji ich pojawienia się.

Za przykładowe zachowania trudne, które takie zagrożenie mogą stanowić, można uznać agresję fizyczną (np. uderzanie, kopanie, gryzienie, ciągniecie za włosy), autoagresję (np. uderzanie siebie, gryzienie siebie), niektóre przypadki niszczenia mienia (np. rzucanie krzesłami), uciekanie stanowiące zagrożenie dla życia lub zdrowia (np. wybieganie na ulicę).

6.1. Procedura postępowania w przypadku wystąpienia zachowań trudnych stwarzających zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia własnego oraz innych:

1. Staraj się załagodzić sytuację kryzysową poprzez wsparcie ucznia w odzyskaniu panowania nad swoim zachowaniem - skorzystaj ze sposobów deeskalacji zachowań trudnych.
2. Postaraj się uzyskać wsparcie drugiej osoby dorosłej w celu np. przejęcia opieki nad pozostałymi uczniami, wspólnego załagodzenia sytuacji kryzysowej lub przeprowadzenia ewentualnej interwencji fizycznej.
3. Jeśli sposoby deeskalacji nie przynoszą skutku, tj. uczeń nie uspokaja się, a zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia jego lub innych nie mija, dopuszcza się użycie interwencji fizycznej w celu zabezpieczenia ucznia lub osób w jego otoczeniu przed skutkami jego zachowań.
4. W przypadku wystąpienia u ucznia zachowania trudnego o bardzo dużym nasileniu, które, pomimo zastosowanych procedur szkolnych, nadal stanowi istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa lub zdrowia ucznia lub osób w jego otoczeniu należy wezwać pogotowie ratunkowe lub policję.

6.2. Zasady stosowania interwencji fizycznych

- **Definicja interwencji fizycznej**. Interwencja fizyczna w rozumieniu niniejszego dokumentu polega na przytrzymaniu ucznia (tj. uniemożliwieniu lub zredukowaniu jego swobodnego poruszania się) lub na przytrzymaniu ucznia wraz z wyprowadzeniem (np. do innego miejsca lub pomieszczenia) w celu zapewnienia bezpieczeństwa.

- **Zasada nieodzowności.** Użycie interwencji fizycznej jest dopuszczalne tylko i wyłącznie w sytuacji, gdy wyczerpały się możliwości opanowania sytuacji kryzysowej poprzez sposoby deeskalacji, tj. nie udało się doprowadzić do ustąpienia zagrożenia bezpieczeństwa i zdrowia ucznia lub osób w jego otoczeniu.
- **Zasada zbyteczności.** Jeśli uczeń prezentuje zachowania trudne, które nie zagrażają bezpieczeństwu lub zdrowiu jego samego lub osób w jego otoczeniu - nie ma podstaw do użycia interwencji fizycznej (np. uczeń odmawia wykonania zadania, uczeń przeklina, uczeń wierci się na krześle).

- **Zasada najmniejszej siły**. Interwencja fizyczna jest wykonywana przy użyciu najmniejszej siły koniecznej do przeprowadzenia interwencji.
- **Zasada nie wyrządzania krzywdy.** Interwencja fizyczna nie powinna sprawiać osobie przytrzymywanej bólu. Jednak ze względu na swój fizyczny charakter może się okazać, że będzie sprawiać osobie dyskomfort.
- **Zasada neutralności wychowawczej.** Interwencja fizyczna nie może być stosowana jako kara za niewłaściwe zachowania.
- **Zasada wystarczalności.** Interwencja fizyczna powinna być zakończona (wycofana), gdy tylko ustąpi zagrożenie dla bezpieczeństwa.
- **Zasada celowości działań:** Użycie interwencji fizycznej nie zwalnia z obowiązku szukania i próbowania sposobów deeskalujących zachowania trudne w celu załagodzenia sytuacji kryzysowej. Nauczyciel nieustannie, tj. przed interwencją fizyczną, w trakcie jej stosowania oraz po jej zakończeniu szuka sposobów, które pomogą uczniowi w odzyskaniu kontroli nad jego własnym zachowaniem. Interwencja fizyczna jest zaś ostatecznym środkiem w dążeniu do tego celu, gdy inne, mniej intruzywne sposoby nie przyniosły zamierzonego efektu.

6.3. Zasady informowania, dokumentowania i zgłaszania wystąpienia zachowań trudnych stwarzających zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia własnego oraz innych

- Każda sytuacja, w której wystąpiły zachowania agresywne lub autoagresywne ucznia stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia ucznia lub innych osób powinna zostać udokumentowana w formie papierowej lub elektronicznej (np. uwaga w dzienniku, notatka, notatka służbowa).
- Jeżeli konieczne było użycie interwencji fizycznej, informacja o tym powinna zostać uwzględniona w sporządzonym dokumencie oraz powinna być przekazana rodzicowi (opiekunowi prawnemu).
- Notatka powinna zawierać:
    - czas i miejsce zdarzenia,
    - osoby uczestniczące (obecne) w sytuacji,
    - opis zachowania trudnego ucznia,
    - opis sytuacji, w której zachowanie trudne się pojawiło wraz z okolicznościami, które to zachowanie wywołały,
    - opis wykorzystanych sposobów deeskalacji,
    - opis zastosowanych interwencji fizycznych (jeśli dotyczy);
- Notka powinna zostać przekazana:
    - wychowawcy klasy,
    - nauczycielowi wspomagającemu ucznia (jeśli dotyczy),
    - dyrektorowi lub wicedyrektorowi.
- O wystąpieniu takiej sytuacji powinien być także poinformowany w formie pisemnej rodzic (opiekun prawny).